

Эр Устэҥинг предстарийлары бириккэлэри

ИШМЭКЧИ-ЛЭ КРЕСТЬЯНДАР, СОВЕТ
РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЗАКОНЫН БИЛГЭ-
—ДЫЙ БОЛУП ОО УҮРЭНИГЭЭР—

В. МОКЕЕВ.

АЛБАТЫ ЖОНЫҢ БОЙЫ БОЙ-
ЛОРЫНА БОЛУЖАР
=== ОБЩЕСТВОЗЫ. ===

(Крестьянские Общества Взаимопомощи).

С. КУМАНДИН КӨЧҮРГЭН.

Чыгарып турганы ОБЛОНО. 1927 жылда.

Ойрот.

3-423

1755

Ээр үстүннig прoлетарийлары, бириклэгэр!

ИШМЭХЧИ-ЛЭ КРЕСТЬЯНДАР, СОВЕТ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЗАКОНЫН БИЛГЭДЫЙ БОЛУП ОО
УҮРЭНИГЭЭР.

Г. И. Б.
1927.

В. МОКЕЕВ.

АЛБАТЫ ЮНЫҢ БОЙЫ БОЙЛО-РЫНА БОЛУЖААР ОБЩЕСТВОЗЫ.

(Крестьянские Общества Взаимопомощи).

С. КУМАНДИН КӨЧҮРГЭН.

Инв. № _____

Чыгарып турганы ОБЛОНО. 1927 жылда

АФТОРДЫҢ КУУЧЫҢЫ.

Бу бичик общество взаимопощь кэрэгиндэ чийгэн бичикти, Москва городго Центральный Дом Крестьянинада, ажындра крестьяндарга кычырып көргискэн. Автордын айткан сөстөрин крестьяндар сүрэкэй шинжилэп угуп турдылар. Бичик кычырар тужунда, крестьяндар ол общество взаимопомощь кэрэгинэн улам,, көп сурак едип турдылар, оо узэри бойлорынан база кандый јаан, кижиде ајыркагадый јөптөринайдып-ок турдылар.

Онын кэрэгиндэ бу бичикти база катап шинжилэп көрөлө, автордын јэтрэ чийбэгэндэрин, јэ крестьяндардын айдып бэргэн јөбин база кожып чийды, крестьян улустын ол айткандары сүрэкэй јаан аайлу башту сөс болды. Олордын кажызыда болзо, бичиктэ чийгэнин јүрүмилэ тэнгдэштирип јат кижинин јадыжында кандый учурал бар оны база бичике салганы-ла тунгэй көрүп јат. Мынын учун кол күчи-ле јаткан албаты-јөн, закон керегин билгэдый болзын деп, оны сүрэкэй кичээрдэн артык кичээр кэрэк.

КОМИТЕТ ВЗАИМОПОМОЩЬ КАЙДАҢ БАШТАЛ- ДЫ, ОЛ НЭНИҢ УЧУН КЭРЭК БОЛУП ЈАТ.

Јәр үстүндә көп башка укту государстволор бар, олардын кажызынан-да болзо, јаңыс-ла Совет Республикада, башкаруу кэрәги ишмәкчи-лә крестьяндардын колында туру. Эң озо баштап, јәр үстүндә албаты-јоннын јүрүми, ижи јолы јаңыс болуп, кайдаҢ бүткән дзәэ, 1917 јылда Октябрь айда ишмәкчи-лә крестьяндар, капиталистар-ла помещиктар-ла јуулажып оларды јәңгәлә, башкарууды колына алдылар. Эм тургуза канайип ончо јәр үстүндә башкаруу помещиктар-ла капиталистардын колында болуп, государство кэрәгин олар бойынын күүнинчә эдип, ишмәкчи-лә крестьянды бойына иштәдип, олардын күчилә астам алып, бойлоры дзәэ кэрәк этпәй дәгин јүрәтән болгон. Ол тушта Россия база олардый-ок тунгәй болгон.

Ишмәкчи-лә крестьяндар, бойынын пролетарский государствонын төзөп баштаар тужунда сүрәән күч болгон. Каандар-ла капиталистар, јутпалары тойбой, астам аларга јәрләр блаажып, јәр үстүнә сүрәән јаан јуу чыгарарда јуулашкан каандардын албатызы сүрәкәй чучрады, анчадала каанду Россия јеринин јонны јоксырап аштан торо-лоды.

Фабрик заводтор иштәбәй токтоды, крестьяндардын кыра салар јәрләрин баргаа басты. Каан баштаган капиталистар-ла помещиктар ишмәкчиләрди заводтон, крестьяндарды салдазынан айрып, јаан јууга айдып турдылар.

1917 јылдын октябрь айда, башкаруу кэрәги ишмәкчи-лә крестьяндардын колына кирәрдә каанын эски Россиянын айдаргада болбос болды, ол тужунда јурт бастра чучрап чаксыраган болгон. Ишмәкчиләр-лә крестьяндар чучраган хозяйствозын өрө көдүрүп тынғыдардан болгой, олар канча-канча јәргә анан мынпн блаажып турган, помещиктар-ла капиталистардын, белогвардейский чэрүүләри-лә, үч јылга чыгара јуулажар болды. Албаты бойы-бойлорыла јуулажып, онын ортозына башка государство-лордын јутпалары, белогвардеецтарга болужып тура барарда, пролетарский јәрдин хозяйствозы там ары үрәлип төмөндөди, јоктулары көптөди, өскүс јабыс, тул калган үй кижиләри, јуудан кәнәдип шыркалатканы үзәри база көптөй бәрди.

Албаты бойы-бойлорыла јуулажары төкгой бәрәрдә,

ишмэкчи-лэ крестьяндар амыр ядып, айыл ижин тыгыдып журтгын онжидээр дэп турарда, көрөр болзо, бастра жэринин хозяйствозын сүрээн үрэлгэнин айдаргада болбос, оны катап кодүрэргэ, ишмэкчи-лэ крестьяндарга бир канча тоолу узаак жылдар кэрэк болуптыр. Ишмэкчи-лэ крестьян башкарууна, хозяйствозын тыгыдарга сүрээн иш табылды, оны жаанадып, юктулардын журтын кодүрэргэ өскүс жабыстардын, тул калган үй кижилэрдин, инвалидтардын (жууга алдырып кэнэгэндэрди, база иштэп турала жэткэр болуп кэнэткэн кижилэрди инвалид дэп айдар) болуш эдип журтарын өрө чыгарарга кэрэк болды. Бу кэрэк учун Совет башкаруу килэгэнэн башка, албаты жондоо албанып бойы-бойына болужарга кэрэк болды. Бистин дэрэвнэлэрдэ эмди-дэ көп тутак бар; аргалу-ла орто жаткандар-ла коштой, көп юкту улус журтап жат. Дэрэвнэдэ эмди-дэ болуш сурап турган тул үй кижилэр, өскүстэр, инвалидтар көп болуп туру. Юкту кижинин хозяйствозы улам сайын, деревнэнин байларына жалчы болуп барат.

Кэм-дэ болзо, бидбэс эмэс, бай кижэ юктуга бир пуд аш бэрдибэ, ол эмэээ кразын иштэ аларга адын бэрзэ, кандый-да болзо, сагыжы жэткэнчэ сыйрып алат; юкту кижэ алган нэмэзи учун акчала төлөйт, аш бэрэт, колынын күч-лэ иштэйт, —эм көрөр болзон, алганы учун үч дөрт артык төлөц койгон турар. Совет башкаруу дэээ, ишмэкчи-лэ крестьяндардын башкаруу болуп турган болзо, юктулардын шыразын көрүп туруп, оморды дэгин таштабас. бу-да кылыкты база жаратпай туру, ол нэ дэгэжин, юктулар аразында орто жаткан кижилэр, арга юк болуп барганда, болуш сурап бай кижээ кэлип бажырып жайнап нэмэ сурайт. Эм тургуза правительство, бастра юкту кижилэрдин айлы-журтын тыгыдарга көп болуш эрэргэ күч алынбай туру. Јэ андый-да болзо, Ишмэкчи-Крстьяннын башкаруу, юктулардан болгой бир аразында орто-до жаткандардын, айлы-журтын тыгыдарга килэп, болужынан куру таштабайт. Сельский хозяйствоны кодүрүп тыгыдарга, Правительство көп акча чыгарат, кооперацияларга акча-ла нэлэ машина, аш үрэнин, база нэ-лэ жүзүн товарла болужат.

1925 јытда май айда, СССР-дын III Советтардын јуунында, крестьяндардын шыразы кэрэгиндэ база тын эрмэк болды; бистин јөбжөбис тутак-та болзо. бу Советтардын јууны Союз Республикалардын јанн башкаруузы болуп, чыдалы юк крестьяндарга болуш эдип, сельское хозяйствоны кодүрэр кэрэккэ болужар дэп турв. Андый да болзо, јуунын айдып турганы база мынды албаты јон Правительстводон болуш-та алып турза, јэ јон бойы база кичээр кэрэк, юктулар-ла орто жаткандар биригип бойы бойына болужып, өмөлөжип, хозяйствозын бой-

лары кичээр кэрэк дэп. Эм ол бойы-бойларына болужаар јоннын ижин деревне јэрлэрдэ тözöлип, **крестьянский общество взаимпомощь** дэп адалып јат. Оны бир айдары, крестьяндардын бойы-бойына болужаар јоны дэп (Взаимпомощь дэгэни, бойы-бойлары болужаар дэгэн сös болор).

Крестьяннын взаимпомощь комитеттэры башталганы 1921 јылда болгон. 1921 јылда майдын 14 күниндэ, Совет Башкару закон чыгарды: „иш тоско чыдап болбос ишмэкчилэрди, крестьяндарды, база красноармеецтардын билэзинэ болуш эдэр кэрэкти, ишнжилэп јакшы башкарып салар“ дэп, бу айтканынча, онон ары крестьяндардын общественный взаимпомощьдордын комитеттэры болды, булардын иштээр кэрэги, иш эдип болбос крестьяндар-ла, красноармеецтардын билэзинэ болуш эдэр дэл тапканы ол болды.

Бу Законго үзэри 27 майда 1921 јылда кожылты: инструкция бичик чыкты, ондо комитеттэрдин кандый-ла иштээр кэрэгин бужуулап, красноармеецтардын билэзинэ, инвалидтарга, öскүстэргэ, тул кижилэргэ, база күчи јетпэй турган хозяйстволорго взаимпомощь ажыра болужаар кэрэгин айткан.

Андый-да болзо, бир Нэп дэп нэмэ (нэп дэгэни, новая экономическая политика дэл. дэгин улусты садулазын дэп айткан) болуп барарда, ол деревне јэргэ база јайылып, онын јуртын эки јара бөлүп ийди: аргалу-ла арга јок хозяйстволор болуп баады,—онын кэрэгиндэ база бир учреждение эдэргэ кэрэк болды, ол кандый-да болзо, јоктулардын идэзи болуп, олардын хозяйствозын тынгар, олардын учун туружар учреждение болды.

Јаңы закон, алдындагы крестьянский комитет взаимпомощьтын положениезын токтодоло, 25 сентябрьда 1924 јылда „Крестьянский общество взаимпомощьтар кэрэги“ дэп закон чыгарды.

Јаңы закон бу кэрэктин ижин көптөтти, бир кайдый тутак болуп барды-ба, ол эмэвэ јеткэр болуп баады-ба, ондый кэрэккэ болушканнан ары база деревненин хозяйствозын өнжүдэргэ, јоннын нэ-лэ тузалу нэмээ үүрэнзин дэп кичээр иштээр болды.

КРЕСТЬЯНСКИЙ ВЗАИМОПОМОЩЬ ОБЩЕСТВОНЫ КАНАЙДА БАШТААР.

Взаимпомощь обществоны, кандый-ла деревне болзо, бойы алдынан јоннын тургускан постановление бичик-лэ тözöp бүдүрүп јат. Оо член болоин дэгэн киж, база советтардын туду јуундарына туруп, сös айдар үн бэрилгэн кижилэр болор учурлу.

Јон јууп собрание јуун эткэжин, оны ажындра јонго эки нэдэлэ озо јар салып, мындый кўндэ мындый јердэ јуун болор дэп айдар кэрэк.

Јуунды КОВ-тын представитель кижизи баштаар, ол эмээ Собестанг кэлгэн кижиде, бу јок болзо јаткан јурт-тын советын кижизи, баштап јат. (Собес дэгэни Социальное обеспечение дэп, иш-тоско чыдап болбосторго болуш эдэр кэрэк).

Собрание јуунын президиумын тудар, болар јонго кўн-лэ **эдэр иштинг повестказын айдар, јууяга канча крэлү кижиде кэлгэнин тоелор, јонго крестьянский взаимопомощьтын иштээр кижиде эдэр кэрэгин куучындап айдар.**

Бу-ок тушта, селениенинг совет тудууна турар, база јажы јэтгэн граждандар, взаимопомощь јоннын члендери болуп, јоннын собраниезында тургускан јакаруудан кыйбай, онын айтканынча кандый-ла кэрэк болзо кожо болушып турар.

Јоннын собраниязы, общество взаимопомощьты бүдүрүп јараткан постановлениязын, протокол бичикэ чийэр. оо собраниянын президиумда отурган кижилерин адайла, јуунда канча кижиде болгон онын тоозын тургузала (ады јолын башка списка эдип чийэр). туду јуунга сөс айдар улустын тоозын, база общество взаимопомощьты бүдүрэр дэгэн улустын тоозын алар. Ол протоколго јуунын чыгаргылу уполномочий кижилери ады јолын база салып јат.

ОБЩЕСТВО ВЗАИМОПОМОЩЬТЫН ПРАВАЗЫ (кўуни).

Общество взаимопомощь бойынын кўуни-лэ кандый ла јөөжөни алып тудунар, оны сакладка-да салар, садаин дээ сатса-да кўуни, кандый тура ээш дэп јөөжөзи бар болзо, оны-да сатса бойынын табы; общество јэр болзын база кандый завод ээш дэп нэмэлерди аренда алып, төлүүгэ акча-сакча алып договор бичиктер эдип, јонног југан кайдый-ла иэмэни колына алып, јаргы алдына комыдалын кидирип, каруун айдып, нэлэ кэрэгин иштэп турар.

Общество взаимопомощька тура кэрэктү болды (школго-ба, изба-читальняга-ба, оног-до башка кандый кэрэккэ), айдарда общество оны садып-та алза кўуни, ол эмээ ас-мас өйгө аренда-да алза бойынын табы болуп јат; общество кэрэгинэ аш саларга, јердэг оаза үлү алар, оны кыралап иштээрдэ; бир кандый завод ээш (тэмир узанар, аш тээрмэлэр, саруу эдэр завод, оног-до башка кандый-ла нэмэ) нэмэлерди тудуп иштэин дэгэжин, онызы база бойынын кўунинде, ондый заводторды иштээ иштэп-тэ турар.

Общество взаимопомощь алымга түжүп барза, нэ бар јөөжөзи учун каруун айдар.

Онызы мындый: обществого акча кэрэк болуп баады-ба, айдарда ол өййлү күнгэ төлү акча алып јат, өйи једип, алган акчазын төлөбэй салза, онын кэрэгиндэ судка бэргэн јаргыла, алым учун бар јөөжөзин суд саттырар.

Бу общественнын алымы учун, онын члендери буруулатпас, булардаг алым-салым дэп нэкээр учуры јок.

Крестьянский общество взаимопомощьтардын эдэр ижи јолы, база јаан јонго тузалу кэрэк дэп, онын учун государство нэлэ ижинэ болужып јат; оны база кандый-ла государственный налогтон јууштан токтоткон, база гербовый сбор-ла јаргы кэрэгинин пошлиназын бэрбэс этти.

Байа бис айткан эдибис, бу јерибистинг косколгон хозяйствазын өрө көдүрип өнжидери, ишмэкчи-лэ крестьяндардын бойында дэп, јурт ичин өрө чыгарып оны тындыдарга, ончобис јангыс сыгыш-ла өмөлөжип иштээр болзо-бис, бистинг ижи јолыбис тутабай дэкши капшаай будэр эди. Крестьянский общество взаимопомощьтынг кэрэгин канайда баштап бүдүрэтэн дээ (онын учурын бис база айла айдарыс), член-дэ кичи болзын, ол эмээ бистра общество дэкши-лэ болзын, эдэргэ турган кэрэгин кичээр кэрэк, оо ижэнэр кэрэк, кайсада болзо бу ижим бүдэр дэп; јэ бу кэрэкти баштаар тужунда, јон улус онын ижинэ дэкши турбай, сагыштары тэскээри болуп, кэрэгинэ тыг кыгбай салза, крестьянский общество взаимопомощьтордын кэрэгинчэ бүтпэй, ижи јолы нэлэ кэрэги тутап турар.

КРЕСТЬЯНСКИЙ ОБЩЕСТВО ВЗАИМОПОМОЩЬ НЭНИ ЭДЭР УЧУРЛУ.

Общество взаимопомощь истэгэни эки јол болор: 1) эрик јок јаткан кижилэргэ јон-ла болуш эдэр, 2) член болгон албатыны, бойы бойлары болужып тургадый кэрэкти тыгытсын дэп јон ортозына дэкши кичээри.

Ол баштап айткан сөстөр мындый эдэр бокушка кэлижэр: красноармеецтардын билэзинэ, инвалид улуска јокту крестьяндардын билэзинэ, кандый-ла јэткэргэ-түбөккэ чучрагандарга (өрттөн, ачанадан, оорудан, чайыктан, мал кырылганан, онон-до башка тутктан), тул калган үй кижилэргэ, өскүс-јабыстарга, оору-јоболдуларга нэлэ нэмэдэн болуш эткэнинэн.

Кандый болуш бэрэр дээ, акча бэрип, ол эмээ ичэргэ аш-ба, база кыразына чачар үрэн-лэ болужып јат; кажызында кэрэк болзо јэр иштээр кранын, өлөгнинг јэпсэлдэрин бэрип болужып јат. Мынанг башка общество взаимопомощьтор, база кандый-ла јаргы ээш кэрэгинэ-дэ

болужаар. Оо болужары мындый: комыдал кидирэр заяв-ление бичиктэр чийп, оны жаргаа бэрип, кижиниң правазы кандый дэп, оны куучындап јобин айдып, жаргы тужунда комыдалду, ол эмэээ бурулу кижичи учун туружып, оноң-до башка кандый ла кэрэктэргэ болужар.

Јокту улустың правазы мындый учурлу дэп ологорго килэп, ологордыҥ адаанын алып, ологорго нэ нэмэдэн јэнгил-тэ болзын дэп кичээр кэрэк. Совет башкаруудың законы јоктуды корып јат, бу законноҥ башка јэр үстүндэ оо тү-нэй бир-дэ закон јок. Общество взаимопомощьтордыҥ бир ижи бу: оо член болуп турган тул үй кижилэргэ, јок-туларга, өскүстэргэ, инвалидтарга, оноң-до башка кижил-эргэ, бу бистин совет законыбисти ологор дэкиши билип тургадый болзын дэп.

Бир аразында общественныҥ члены болгон кижизинэ, казнадан болуш аларга кэлншкэдий болзо, общество взаимопомощь оныҥ учун Област алдына туружып, социальный обезпечениедэн пенсия акча чыгартып, ол эмэээ карсаан тижэндэр инвалидтар јадар тураларга јурттат-сын дэп, ол эмэээ кижичи эмдээр тураларга јатырзын дэп кичээр јат.

Каан помещиктары-ла, канча-канча јүс јылга јердин бийи болуп башкарып турала, аракы ичээрди, чайдам болорды, тилэнип јүрэрди, тэнип базарды бискэ энчи эдип таштаган эди.

Мындый кыйалду јэткэрлү нэмэлэр бистин деревне сайын сүрээн тыгып уйаланды. Оны общество взаимопомощь кэрэгиндэ тургускан закон айдат: тэнип базарыла, тилэнип јүрэрилэ, чайдамчыла, ичкэчилэ, общество взаимопомощьтор сүрэкэй тыҥ тартыжып, ологорло јэнгишсин дэп.

Бис-байа айтканыбис, јаңы јүрүмди тозойин дэээ, онызы бастра кол күчи-лэ јаткан албаты јонныҥ бойында дэп, ишмэкчилэр-лэ крестьяндар бир јаңыс болуп најыла-жып, өмөлөжөр болзо, бис јуртубистин чучраганын кө-дүрэдэн болгой, дээн ол үрэнип тазыккан идэбис-лэ, чындап-та сүгүнчилү јараш кээн јүрүмди будүрэр эдибис.

Бу база сүрэкэй јаан кижичи ајыркаар кэрэк болуп јат, оныҥ ижин общество взаимопомощь кичээзин дэп оо бэ-рилгэн.

Общество взаимопомощьтордыҥ кэрэгин закон мы-найда јакып туру: „**јонныҥ нэлэ ижи јолын тыҥыдарга, сагыжы смон идэлү чанту бөлорго, баштаар јолды јаңысла јонныҥ бойы бойлорына болужары; аймак-тардыҥ, деревне јэрлэрдиг, кандый-ла јон ортозы-ныҥ учреждениелэри, организациялары (кооперация-лар больницалардыҥ советтары попечительстволор, комитеттер, оноң-до башказы) база болужын идэзин бэрглэп турзындар**“.

Јә кәрәк мыны-ла токтоор эмәс: албаты јонды бойын бу кәрәкти кожо туруп башкарышсада, закон андый-да болзо общество взаимопомощьторды мыны этсин дәп јакып туру: **албаты јок ортозындагы кооперациянын, база инвалидтарды бириктирип иштээр артельдардын кәрәгин јаанадып тынгытсын; сельско хозяйственный, база јон кәрәгин башкаратанын билгәдкй болзын дәп, албатыны ҮҮредәри, бирлэжип иштээр коллективный ишкә јонту јаткан-ла орто јаткандарды бириктирип, база кўчи јәтпәс јаткан-ла орто јаткан крестьяндарды, кооперативтарга член болуп кирәргә болушсын, онын кәрәгин кичээзин.**

Бистин бу айтканыс крестьянский общество взаимопомощьтордын өскө тоолоп айткан кәрәктәринән, ол айткан кәрәк сүрәкәй јаан ижи болор дәп турубис.

Крестьяндар кәрәгиндә, Совет башкаруудын бир тын кичәеп турганы, сельское хозяйство ижин, онон көп туза болгодый болзын дәп, оны тыгыдар дәп туру. Мунын кәрәгиндә кооперациянын идәзи болор кәрәк, ол кандый-да болзо албаты јонго нәлә кәрәктү нәмәни бәрип јат, онын тапканын алып јат, албатаа јуук болуп оморды бириктирәр кәрәк, анчадала јокту-ла орто јаткан хозяйстволорды; мынын учун партия-ла Совет башкаруу, јокту кижинин јүрүмин кайсада болзо јәнгилтәргә кичәеп туру, оны деревненин бай јутпаларынан айрып, кооперация ажыра бириктирәргә туру.

Кандый-да болзо общество взаимопомощьтор кооперация-ла јуук болорго кичээзин, јокту-ла орто јаткан хозяйстволорго, кооперацияга член болуп кирәринә болушсын; мунын кәрәгиндә, общество взаимопомощь јоктулар учун член акчанын оайын-да төлбөргө кәлижээр.

Деревнеләрдин бир сүрәэн булгакту кәрәги јәр дәп нәмә болор,

Бу кәрәкти закон, комитет взаимопомощьтор ајаарып иштәзин дәп туру; јәр кәзәр тужунда, сельско-хозяйственный коллективтарга, земельный кооперативтарга, дәгин-дә јаткан улустарга болуш әдип, јәрдинг кәзинтизи учун төлбөр акчанын кредитдын ажындра таап салар кәрәк дәп. Онон ары бир кандый јәр кәрәгинәт тутак болуп баргажын, комитеттәр јәрдинг кәзинтинин кичәер, онын ижин шыйдарда кожо турзын, јәр кәрәгиндә кандый бир јоп әдәрдә, ол эмәзә онын кәзинтинин аайлап бичик әдәр тужунда кожо туруп, онон-до башка комитет взаимопомощьтор јәрдинг кәзинти ижинән куру калышпай, туркаары кожо туруп учурлу.

Общество взаимопомощьтордын база бир ајыкту әдәр кәрәк,—јон ортозына сельско-хозяйственный кәрәктинг үүрәдүүн јайары; мунын кәрәгиндә общество взаи-

мопомощьтор бойлорынын комитеттэры ажыра, участкалардын сельско-хозяйственный (агрономнын) советтардын кандый-ла ижинэ кожо туруп, албаты јонго оlorдын идэ-зи болуп. агрономнын тузалу јобин јон ортозына јарлар.

Кэм-дэ болзо билбэс эмэс, бистин сельское-хозяйствобыс, эш нэмэ билбэзибистэнг көп туза бэрбэй јат. Кижн сельско-хозяйство кэрэгин, нэмэ билбэзинэн јакшы јол-ло баштап болбос, онон ары кандый-ла түбэк ачана ээш болуп барза, онын-ло јаннижип-тэ болбой јат. Айдарда мындый нэмээ, общество взаимепомощьтор бар күчин бэринип болужар кэрэк, јонго иштээр јерди бир канча бөлүп (многополье) иштэгжэн туза болор дэп, база јерди канайда иштэп јазаза туза болор дэп, јонго куучындап јарлар кэрэк.

Деревненин батрагы, ол эмээ дэгин јурту јаткан кижизидэ болзо билбэс эмэс, јурт ичиндэги јоктулардын түрөп шыралап јаткандарын, дэгин орто-до јаткан крестьяндардын бир канчазы, кра өлөөн иштээр өйдэ, атаг база кандый-ле јэпсэлдэнг тутап јатканын.

Эм тургуза бистин Республикада, иштээр минээр ады јок крестьянский хозяйстволордын тоозы, 100 јуртын 40 јурта ат јок; база јэр иштээр нэлэ јүзүн машинадаг, үрэн эдэр аштаг, чачар өлөнг үрэнинэнг, оног-до башка нэлэ јүзүн нэмэдэнг тутак болуп јат.

Бир эки јылга бү јэтпэс кэрэктэрди кижн түзөп болбос; бистин государство сельско-хозяйство кэрэгин кэнэ-тэйн капшаай көдүрэр күчи јэтпэйт, јэ андый-да болзо, 1925—26 јылда государство сельский-ла волостной крестьянский общественный взаимепомощьтордын комитет-туринэ, сельско-хозяйственный машина алдыртарга болуш эдип, 600,000 салковой акча чытартты. ОВК-дын Центральный Комитетды баштапкы алты айда, краевой-ло, областной-ло, губернский КОВ комитеттэринэ 300.000 салковой акча бердирды.

КОВ-дын Центральный Комитеды 14 декабрда 1925 јылда, бу акчаны јери јери-лэ канайда үлэштирэр, оны канайда чыгыма тудар дэп, циркуляр бичик чыгарды. Краевой-ло, областной, база губернский КОВ-тын комитеттэры, үлүүгэ јаткэн акчаларын, бойнын сельский-ле аймачный комитет взаимепомощьторго үлэштирип јат, акча бэрэ-дэ јэ кэрэгин јакшы башкарып иштэп турган комитеттэргэ бэрэр учурлу, комитет сайын 100 салк. өрө., 500 салк. төмөн бэрэр

Общество взаимепомощь государстваго болужар крэлү болуп, јоктулардын хозяйстволорын кандый-ла артельдарга бириктирип, ижин иштээр, оны канайда иштээр дээ: ат-сат болзын, јэр иштээр кндый јпсэл ээш болзо

ортодо иштэп, өмөлө аш салар јэрләрди өлөң тургузар покосторды иштээри, нэлэ талкандарын бириктирэлэ артель-лэ садарын, јурт ичинэ нэлэ кэрәктү нәмәни база биригип садып алары, оноң-до база кандый-ла иш көп болор.

Общество взаимопомощь, кәнәткән шыркалаткан инвалидтарды, кандый-ла башка-башка јүзүн иштээр трудовой артельдәргә бирнктирәргә кичээр кәрәк.

Крестьянский общество взаимопомощьтор ажыра бүдүрәтән, иштээр трудовой артельдарды канайд а төзөөр аайын, 1926 јылда 14 январда, Иш керәгин башкарыт тургон Народный Комиссариат-ла, база Высший Совет Народного Хозяйство постановление тургусты.

Бу постановлениеның айтканынча, трудовой артельдарды уставка кәлиштирип төзөөр (уставтын чийгәни СССР-дын НКТ. Известиезында № 4--5 1926), ол эмәзә договорло-до этсә кәм јок. Турган јәринэ артельдәр регистрироваться эдзин дәгәжин, областной-ло аймачный исполнительный комитеттәргә регистрироватся эдәр, буларга регистрация этсин дәп заявление бичик бәрәр, ол бичикә кәрәк баштап турган бәш кижикол салар, база уставтын үч бичигин кожо бәрәр.

Устав ажыра төзөлгөн артельдардын, уставын јардып, зарегистрировать эткән болзо, олардын правазы база бужуулу болуп јат. Общество взаимопомощь ажыра, оның идәзилә бүткән артельдәр, ижин алдынаң бойлоры баш билинип иштәгләп јадылар, КОВ-тордын олардо кадазы јок.

КОВ-тор ажыра бүткән артельдәр, иштәп турган ижи городто болзо буларда байа айткан постановление аайынча, ичкәри правительствоның трудовой артель кәрәгиндә, 15 декабрда 1924 јылда тургускан постановление аайынча. зарегистрировать эдәр учурлу (1925 јылда правительствоның чыгарган законы.

Комитет крестьянский взаимопомощьтордын идәзилә бүткән артельдәр, бир кандый иштээр кәрәктәрды, јалчы јоко иштәп турза, база артельдын нәмәләринән иштээр дәп подряд албаза, база кандый-ла кәдәртин алып турган иштин јакылтазын чийәр конторозы јок, ол эмәзә садуудын, промышленностьын заведениелеры јок болзо, ондый артельдәр промысловый налог төлөбөс. Союзный республиканың акча кәрәгин башкарып турган Комиссариатын, 3 марта 1925 јылда чыгарган јакаару бичиги.

Эмди бис көрүп турганда, ол общество взаимопомощьтордын эдәр кәрәги, нәмә бәргәнде сранай бажыла бәрип салар эмәс (собес) болуптыр, **јә албаты јонго сагыш кидирип омонтырып, јонту-ла орто јаткандар-**

дын хозьействолорын тыпыдаарга, оморды ишти билрлэжип бмблб иштээр болзогоор, ижи јолыгар айыл јуртугаар бнжип тыгыыр деп, албатыны үүрэдип айдары ол болуп јат.

Общество ззаимопомощьторды база мындый кэрэк-тэр этсин дэп айдып туру: **общество нэрэгин билип турган районда, кандый-ла государственнй органдарга болуш этсин, ол кандый болуш дээз, ол районнын јэриндэ турган инвалиднй учреждениелэргэ, больницаларга, шнолдорго, балдар јадар тураларга, яслиларга, столовойлорго, нзба-читальняларга, онондо башказына, кандый тўтагы јэтпэзи бар болзо, онызын шыйдырын шыйдып, јэтпэзин јэтирип, бўтлэгэнин бўдўрип болужын Јэтирэр; аргазы бар болзо, общество ондый нэмэлэрди бойы-да тургузыл иштээр, јэ андый-да болзо, оморды билип турган учреждениелэрдэн сурак эдип омордын јобингэ кштээр учурлу.**

Мында бир ајыркаар нэмэ бу болуп јат: общество ззаимопомощьторго закон, јангыс инвалиднй-ла база кандый үүрэнэр тузалу нэмэлэргэ болужар эмэс дэп, јэ ол бойынын кўўнилэ сагыжыла туза јэтиргэдий нэмэлэрдиг тургузып, онын ижин бойы алдынан иштээз-дэ кэм јок дэп туру.

Общество ззаимопомощьтордын нэлэ эдэр кэрэги ижинэн башка, оо база бир мындый иштин јакылтазы бар: общество акча-ла база нэ-лэ аш-ла болужар кэрэкти башкарып јат. Онын бу кэрэгин бис айла айдарыбис.

Общество ззаимопомощьты, деревнелэрдиг кўчи јэтпэс јоктуларына болушсын дэп кычырып јат; мынын кэрэгиндэ закон общество ззаимопомощьторды јакып туру, правительстводон, обществодон, нэлэ учреждениелэрдэн, дэгин кижилэрдэн кэлгэн акча-сакчаны деревненин арга јок кижилэринэ үлэштирзин, общество ззаимопомощьтын табына ийлгэн акча кэлзэ, оны база бойы канар канайда бэрэрин билип турзын дэп.

Јон ортозында чыдалы јэтпэс јокту јойуга болуш эдэр кэрэгиндэ, общество ззаимопомощьтор, советский-ла кооперативнй учреждениелэргэ бойынын билэр кижилэрин кандидат эдиш шўўп јадылар.

Общество ззаимопомощьтордын эдэр кэрэги иштээр ижи ол болуп туру.

ОБЩЕСТВО ЗЗАИМОПОМОЩЬТОР ЧЛЕНДЕРИНЭ КАНДЫЙ БОЛУШ ЭДЭТ.

Бис байа айткан эдибис, ол КОВ бойынын бир кандый чучрап турган членинэ болужар учурлу дэп, јэ јангыс

бу кэрэк эмэс, јон улусты бойы бойлорына болужып тур-
зындар дэп оны база кичээр кэрэк.

Јон улус бойы бойына өмөлө болужып, јонго бир
кандый тузалу дэгин туралар, инвалидный туралар, школ-
дын, больницалардын, яслилардын тураларын, база јон-
ды бириктирип өмөлө кандый-ла завод тургузып, кыра
ээш салып, оноң-до башка иш этсэ јоннын болужып иш-
тэгэни ол болор.

Јоннын өмөлө иштээр јэрин сельсовет, ол эмэээ зе-
мельное управление башка участка јэрдэг айдып бэрэр,
бу айтырып алган јерди общественнын комитетды, јонноң
чыгартылу кижилэри-лэ өмөлө иштэдип јат.

КОВ ондый иштээр јерди кандый-да болзо акчадан
чыгым этпэй иштээдэр учурлу, КОВ-таң бир-дэ чыгым
болбозын, общественнын члендэри бойлорынын кўчи-лэ
аргазыла иштэглэзиндэр (алган јэрин туура арэндка бэ-
рэргэ кэлишпэс) оны канайда иштээр дэээ, воскресник-
тар субботниктар эдип јон-ло өмөлөжип иштэп јат.

КОВ-та аш согор машина јок болды-ба, ол эмэээ
трактор јок болзо, јон-ло салган кралардын ажын трак-
тордын кўчи-лэ согорго чыгымда этсэ кэм јок.

Јоннын өмөлө иштэп турган краларынын үрэн ажын,
общественнын члендэри бэрип јат, члендэрдэ үрэн эдэр
аш јок болзо, оны земельное управлениедэг төлүгэ алып
јат.

Јон улус кыра-ээш салып бирлэжип өмөлө иштэгэни,
бир јанынан база ајыкту нэмэ болуп јат, анчадала јокту
улус бирлэжип (коллективный иштэп) иштээр болзо, оло
јүргээри оо үүрэнип алар, јоннын база орто-до азыка
үрэн эдэр ажыда бар болор.

Јоннын орто-до өмөлө иштэгэн ижинэн тапкан аста-
мы, общество взаимопомощька туза-да јэтирип турар,
оноң башка, кижээ тузалу ајыркаар иш болуп, билбэсти
үүрэдип көргүзээр. Обществоннын бирлэжип турган јэр-
лэрин канча-канча бөлүп (многopolye) иштээр кэрэк,
оның ижин база агроном үүрэдүүлэ јакшы айлап бужуу-
лап иштээр кэрэк.

Обществоннын өмөлө бирлэжип иштээр кэрэкти, со-
вет башкаруу јонго сүрэкэй јаан тузалу кэрэк дэп кўрүп
туру, общество взаимопомощьтордын кралап иштэп тур-
ган участкаларын ЕСХН-тоң сраңай (айрып салды, база
кыраа салар страховка акчаны албас 1925-26 јылдын се-
ление јэрлэрдиг страховка кэрэгиндэ инструкцияда айдыл-
ган јэңилтэ. 1925 јылда чыгарган јакаару).

КОВ-дын болужары мындый аайлу: акча-ла аш-ла
болужар, база иш-лэ болужар, общественнын болужын
ойто јандыраы јандырбазы бар-ок, ойто каруун јандыр-
бас болуш мындый: бир арга јок оойы јоболго бастырып,

ол эмээ иштээр кижизи жок, оок көп балдарлу чучрап жаткан жокту кижилэр болор.

Акча-ла канайда болуш эдэр дэээ. ас-мас өйгө төлүгэ бэрип жат, ол эмэээ болуш эдип дэгин бэрип жат.

Натуральная помощь дэп база бэрэр болуш бар, онызы мындый болуш болор: кыра иштээргэ ас-мас өйгө ат-ла нэ лэ жэпсэ-лэ болужары, кыраа чачарга үрэн аш бэрэри, айыл журт сэлииргэ агашты жэнгил баала алып бэрэри, оноң башка база кандып-ла нэ кэрэктүүн обществоннын комитетды бойы көрүп аайлап жат.

Иш-лэ болужары мындый: воскресник күндэр эдип кол күчилэ, кандый-ла ишкэ болужар, кыра үрэндэп оны тырмап, өлөң чаап оны жууп обоолоп, аш кэзип оны согуп, айыл журт эдэрдэ оо болужып. оноң-до башка нэ-лэ ишкэ болужар.

База бир болуш бу: кижининг правазы кандый учурлу дэп билбэс улуска айдып бэрэри, албатаа Совет башкаруудын законун куучындап айдар, жаргы кэрэгиндэ жокту улус учун туружар, анчадала кажы бир жэр кэрэгиндэ блааш болгондо, земельный комиссияларга комыдал айдар. Жон улустын көп жаны бичик-билик билбэс болуп жат, бистинг закон жокту улуска налог кэрэгиндэ агаш кэрэгиндэ, оноң-до башка кандый нэмэдэн жэнгилтэ болуп жат, жон улус онынг учурын жакшы билбэй жадылар, айдарда ол андыйларды жонго аайлап айдып бэрип, куучындап бэрэри база бир жан кэрэги л болуп туру.

Кижининг правазы кандый учурлу дэп албаты жонго айдып бэрэр кижилэр бу: школ качылары, агрономдор, докторлор, оноң-до башка билгэдий кижилэр база болужар учурлу; прокуратурада судта турган кижилэр, обществоннын жокту члендэринэ база кандый-ла нэмэдэн болужар учурлу, комыдалду-суракту кижилэргэ жоп айдып бэрип, заявление бичиктэрин чийп, оноң башка нэдэн-дэ болзо болушпаинча жэр калбас учурлу.

Эмди сельское хозяйство жерди арендагэр болуп, база оны иштээр кэрэгиндэ кижикүчин жалдарга кэрэк болуп жат, айдарда закон жокту улус учун КОВ-тар олоордын правазы учун турушсын дэп жат. Общество взаимопомощьтын комитеттэри, эм тургуза албаты жоннын жоктуулары учун сурэкэй туружып, ологорго килэгэдий болуп турзын. Кижикүчин жалдаарда, база жэр арендагэр эдэр кэрэктэринг уставы правилагы бузулгасын дэп, база ол деревнэлэрдэ өзөк ичиндэ жаткан жоктуларды, жалчызы жок жадып болбос бай күлүктэр жэнгил баага жалдап алып минбэзин дэп, взаимопомощьтордын комитеттэры аяктап көрүп туар кэрэк.

Деревне жэрлэрдэ кижикүчин (жалчыны) жалдап алар кэрэгиндэ, закон оны мынайде этсин дэп туру: ээзи ки-

жи батрак-ла јоптѳжип, ижи кандый, онын јалы кандый болор дѳп условие бичик эдип јадылар; ол эткѳн бичиктин аайынча олордын бирѳчзи-дѳ болзо јана кыйбас учурлу. Аразында деревне јѳрлѳрдѳ мындый-да болуп барат: батрак кижѳ шыразынан арга тапай, бир андый кѳрик бай кѳлѳккѳ јѳнгил баага кѳчин садынат, јѳ закон муны јаратпай туру, батрактын кѳчин дѳгинѳн дѳгин ас јал бѳрип јийргѳ кѳлишпѳс дѳп; аразында батрак кижѳ кѳрѳккѳ бодобой, јал кѳрѳгиндѳ тургускан правиланы бузар болзо, эѳзилѳ батрактын эткѳн договор бичиктѳри законго јарабас, эѳзи кижѳ законнын айтканынча, јалчы кѳрѳгиндѳ айткан правиладан бир-дѳ сѳс кыйары јок.

Јортулар-ла батрактардын бир кандый-ла кѳрѳктѳн улап правиладын бузар болзо, общество взаимопомощьтор ол-ок тужунда народный судка комыдал кийдирѳр, ол эмѳзѳ иш кѳрѳгин билип турган инструкторго-бо, айса прокурордын прмошнѳгына-ба угузар кѳрѳк.

КОВ-тордын кандый кѳрѳккѳ канча крѳлѳ болуш эдѳин дѳзѳ, эдип отурап, јѳ андый-да болзо, онын кѳрѳгин члендѳрдин обшй собраниезы озо ожындрѳ ишнѳжилѳп кѳрѳп јарадып салзын.

ОБЩЕСТВО ВЗАИМОПОМОЩЬТОРГО КѳМ ТУРАП, ОЛОРДЫН ИШТѳЭР ИЖИ Лѳ ПРАВАЗЫ.

Крѳстьянский общество взаимопомощьторго член болор улус мындый јаткан јурттын кижилѳри (ѳй-дѳ кижѳ тѳнгѳй), 13 јаш толгон бололо, советтар тудар сѳс айдар правалу болзо, дѳкши членгѳ кирип јадылар.

Общество взаимопомощьтордын члендѳринин правазы мындый: обществоннын башкаруу кѳрѳгинѳн куру калышпас, собрание тужунда сѳс айдып кѳрѳк бѳдѳрѳр, обществоннын кандый кѳрѳгинѳ јѳмаа турар, онын кандый-ла учреждениезына ижи јолына кожо турар; бир кандый-јѳткѳр тѳбѳк болуп барза обществодон болуш алар; комитеттын собраниезында тургусканынча кандый-ла артельгѳ коллективка кожо кирижѳр; обществоннын собраниезында онын ревизионный комиссияларына, обществоннын кѳрѳгин башкарып турган органдар (комитетлѳ ревизионная комиссия) кѳрѳктѳрин тѳскѳэри булгап иштѳглѳп тургандар болзо, оо комыдал-ды јангыста кижѳ бѳрѳр, ол эмѳзѳ члендѳр бир аай дѳкши-дѳ бѳрѳр.

Емди ол крѳстьянское общество взаимопомощьтор, бойынын член кижилѳринѳн бир кажылары чучрап, шырап, нѳмѳзѳ јѳдинбѳй барат, айдарда олорго болуш эдѳргѳ, кандый-да болзо обществоннын колында акча-да оноп-до башка нѳмѳ бар болор кѳрѳк.

Ол акча дѳп нѳмѳни, база кандый-ла, аш-саш дѳп нѳмѳни, общество, член кижилѳринѳн членнын пай акказы-

на киришсин дэл жуур кэрэк. Общество взаимопомощька, кэм-дэ кижичлен болуп киргэн болзо, ол кижичкерэртужунда членнын пай акчазын бэрпиджат, онын кийндэ пайга канча крэлү акча бэрэрин, общественнын члендери жуун эдид пай акчаннын бэрэрттоозын шүүжэр, онын кийндэ член кижичбэрэтэн акчазын ас-мас өйгө бөлүп төлөпиджат.

Член акчанын төлөөр баазын общественнын собранияезы көрүп, кажичкининиң хозяйствозы тын, онон көрө член акчанын көбин-азын тургузыпиджат. Ол кэрэкти общество кандый-да болзо шүүжид көрөр, аргалу идаткан кижиниң иштэпид гурган иэриниң тоозын, мал тоозы, иштээр кижилери канча дэл, онон-до башказын шинжилепид аяарып көрүпиджат.

Ион ортозында бир кандый кижиччыдабай шыралан, база сүрэкэй чучрап күч алынбай идаткан иүрттар бар болзо, общественнын члендери, собранияезын тургускан постановлениениң жакааруунча, бойлоры ижил-дэ оо болужар кэрэк; база бир канча өйгө ат-ла кандый иэр иштээр иэпсэл-лэ болужар. База андый-ок ишти, общественнын члендери болгон кижилер ионго тузалу кэрэктэр болзо, өмөлөжид иштэпид идат, андый иш бу: школын, больницылардын тураларын, база ионго кандый-ла туза бэргэдий: столовыйлар, кийм иунар иэрлэр, калаш-ээш быжырап, онон-до башка кэрэктү кандый-ла тузалу нэмэлэрдид эдэр.

Ионнын собранияезы база мынайда-да этсэ күүндү: кажичбир член кижилердин арга иок чыдабазы, бар олордын төлөөр пай акчазын узатса-да баазын-да иабызатсатса бойында, акча ордын ашла-да төлөзэ кэм иок, ол эмээ иштэпид бэрзэ ушкуш, кэзигиндэ күчи иэтпэс члендердин акчазын албай токтодып-та салар; иэ эмэш күчтү аргалу идаткан иурт кижилэргэ, общественнын иууны член акчанын баазын эмэш иаандатса-да бойыннын күүниндэ болупиджат.

КОВ-тын ижи иолы тутагы иок чикэ иакшы иол-ло барзын дэл, онын члендери нэлэ кэрэгин сананып, бужуулап иштэпид, ионнын тургускан постановлениезынан кийбай, онын ийтканынча иштээр кэрэк.

Иэ ол общество взаимопомощьтын члени болгон кижичкэрэгин иакшы иштэбэй, кичээбэй, ижинэн бускалан болзо, бастра члендердин иууны, ол эмээ комитет бойы (кийиндэ комитет иуунга айдар кэрэк) мынды ижэмэ эдэр: ион көзинчэ айдып ижэмэлээр; иштэпид турган райондорыннын ионы көзинчэ ижэмэлү сөс айдар; бир кандый болуш эдэр тужунда сон кийндэ болуш алзын; комитеттэ, ол эмээ ревизионный комиссия-да иштэпид турган болзо туура чыгарыпид салар, аразында дэээ бир иылга общество взаимопомощьтын членинэн чыгарар; бу кийндеги ийтканын кандый-да болзо бастра иуун бойы билипид эдэр (5 сент. 1925

прест. общ. взаимоп. кэрэгиниң положенисзынын инст-
кукциязы).

Общественнын кэзик члендэри төлүгэ аш алала, бозорып ойто бэрбэй турган болзо, база член болгон улус пай акказын бэрбэй туру-ба, оноң-до башга кандый нэмэ алала ойто төлөбэй тургандар бар болзо, общество взаимопомощь ондый бос улустын мойнына судка комыдалал кидирип сурап јат, канча бар төлү нэмэни, ойто общество взаимопомощька јандырзын дэп. Судтын кижилэри ол комыдалды кбрүп шүүжип, кэрэги кэлижип јарагадый болзо, оны јаргылап, мойноп төлөбэй турган общественнын членин, алганын комыдалду бичиктэ тургусканынча төлөтирип јат.

Јаргылаткан кижидэн алар акчаны судебный исполнительный ажыра төлөтирэр, исполнительный јок јэриболзо, судтан јаргынын исполнительный лист алып милиция ажыра төлөтирэр. Сутын айткан кўнаидэ алымду кижил ол кўн төлөбэй, мойноп өйин узадар болзо, ол кижинин нэ бар јобжозин бичиккэ чийэлэ, јон оргозына садуга чыгарар. Андый-да бөлзө правило бар, алымду кижинин јобжозинэн мындый нэмэлэри садууга барбас: а) алымду кижинин бойынын, онын билезинин нэлэ киймдэрин, база үй ичиндэ тудунар кабынар кэрэктү; б) јэр иштэп турган кандый-ла јэпсэл болзын, ус кижил болу узанар јэпсэлдэрин, база кандый узанын иургатын азранын иштэп таап турган узанар нэмэлэрин; в) јэр шитээр кэрэктү јэпсэлдэр, бир, уй ат, ол эмээ буларга тўнгэй өскө укту мал, үч айга јингэдый өлөңи кожо; 2) саларга турган кыранын үрэнин; д) кырада кэзилбэгэн аш, е) база алымду кижинин потребительский общество лордо,- база сельско-хозяйственный кооперация ларга бэрин саллан членский паевой акчалары (Гражд. Процес Кодек. ст 271).

Алымду кижинин јобжозинин садылгадыйларын садып, акказын общественнын кассазына кожып јат. Кижинин эм јаа садыларга јарабас дэп тоолоп айткан јобжолөриэн башка, база тийбэс нэмэлэри бу: јаткан анып јуртыла, оо коштой база кэрэктү мындый нэмэлэр: мал турган кажан чэдэни, аш урар алмары, база мылчазы болуп јат.

Крестьян кижинин алым учун бастра јобжозин алып, оны садала алымду толтурзын дэп, јаргынын постановлениезы бүтсэ оной-до эдэргэ килэжээр, анан башка јарабас болуп јат.

Бир кандый јаныс кижидэ алым бар болзо (јуртынан башка оо палаазы јок болзо) јурт ичинин бир кижизи боллоло, алымды төлөбөй монгозо, јурт ичиндэ онын үлүүнэ јэдиш турган јобжозинэлэ садарга кэлижээр (јер керэгиниң Законы 71 статьязы).

Общество взаимопомощьтыг члэны болган кижилэр омор-дон алар членский анчаларды сборлорды, омор кичээбэй,, бозорып төлөбөй турза, оморды албала администрация ажыра жаргы этпэй туруп, јөөжөзин блаап алып садарга. закон оны јадатпай јат, база оногдо-ок албала кандый унаа-ээш болзын, база кандый нэмэ тартсын, оны апарзын дэп айдарга кәпимнәс.

Общество взаимопомощьтыг члены болгон кижилэр онон чыгаин дэгэжин мындый тушта чыгып јат: обществоннын шитэп турган районынаг бир јылга чыгара барган болзо; общество кәрэгин срагай бә-стәп токтотсо, база обществоннын членынаг сүрдирип салза.

Обществоннын члены болгон кижилэр онон чыгар тушта, онын кандый алым бар болзо, ол оны бастра төлөйлө чыгар; член болуп бәргән вступной акчазын кожо албас учурлу.

ОБЩЕСТВОННЫҢ АКЧА АРГАЗЫ.

Общество взаимопомощь бойынын кәрэгинә нэлә ижи јолына кандый-ла болзо куру отурбай тудунарга акча кәрәк болуп јат, база натуральный (аш дәп нәмә) фонд кәрәк. Бис бу акча-ла аш кәрэгин база айткан эдабис, ол органы обществоннын члендәри кирәр тужунда бәрип јадылар; артканын акчала болзын аш-та болзо, јоннын јуунында тургускан постановление бичик айынча төлөбө өйиндә төлөп јадылар. Мынаг башка, обществоннын акча-ла аш-ла аргазын, иш тоско чыдап болбосторго болуш эдәр (социальное обезпечение) учреждениеләр организациялар болушып бәрәдиләр. Обществоннын аргазына, база дәгин улустар болуш эдип акча-ла аш-ла бәрәр, общество бойынын салган ажынын астамынаг арга алар, база кандый-ла заводунаг узанар јәринәг, кандый бир јөөжөби бар болзо онызынын астамы, аренда алга нәмәләринин астамы, база кандый-ла кәрәккә суд јаргылан алып бәргән јөөжөзин садып оног алган акча. База общество взаимопомощьтыг колына мынбдый нәмәләр кирәр: ээзи јок јөөжө бар болзо, онын ээзи табылбай калган бололо кандый-ла јөөжөзи эән јәргә туруп калган болзо (јангы ред. 68 ст. 2 к), база эәләри өлүп калган јурт (вымороченное имущество), онызы мындый: крестьян кижинин јурт ичиндәги удузы бастра өлөлө, калдыгынаг энчизин алар кижизи срагай јок болуп јада калза, ондый јурт база Обществоннын болуп тура калар („Јууган Закон“ 1925, 71, ст. 566).

Ээзи јок јошкын мал база КОВ-тын болуп јат. Мынын аайы мундый учурлу болор: бир кандый јошкын мал кәлди, онын ээзи үч күн табылбаза, ол малды милициянын органдары анча мынча өйинә тудунарга о-ва взаимо-

помощьторго бэрип јат, булары дээ ол малды бойынын члены болгон аргазы јок јокту кижээ база иштэп минзин дэп бэрип јат,

Јон малдын ээзи (ат-ла уй малдар түнгэй јангыс), малын бир јылга чыгара, оок малдын ээлери эки ай болзо табылган малдарын ойто алар учурлу, јэ ол малдарды тудуп азраган кижилэргэ, мал ээзин бэдрэр дэп чыгым эткэн, болзо, онызын төлөп бэрэр, андый-да болзо.

Байа база мындый куучын болгон эди: ол КОВ-тор, члендерининг кандай-ла шыразына тутагына болужар кэрэгиндэ, аренда алар-ба, ол эмэээ бойы алдынаг хозяйство-зына болушкадый кандый бир тузалу завод-ээш эдэр кэрэк дэл- Ондый завод дэл нэмэлэр нэлэ јүзүн болуп јат: сельско-хозяйственный тэмир ээш согар, кандый-ла јэр иштээр јэпсэлдэр јамаар, мастерской. база јонын нэлэ тапканын иштээр заводтор, олоры бу: тээрмэндэр, саруу согор, саруу иштээр, сыр (пыштак) эдэр заводтор, онон-до башка јонго тузалу нэмэлэр бар, укту мал төлөдөр јэрлэр, нэлэ јэр иштээр машиналар алып јонго јалду бэрип, кыра үрэнин арулар машина тудары, дөгөт өчирэр көмүр өртөөр заводтор, јоннын тэмир узанар јэри, столовый туралар, онон-до башка нэлэ тузалу нэмэлэр бар.

Бу ончо толөп айткан завод болзын, өскө-дө нэмэлэринг учун общество взаимопомощь кандый налог јуш болзо, ол государственной-да јэрининг-дэ (Областной) ушкуч түнэй јаныс төлөр учуры јок, **ЈЭ ОЛ ЗАВОДТОР ОБЩЕСТВЕННЫЙ ЧЛЕНДЭРИНЭ-ЛЭ БОЛУЖЫП ТУРГАН БОЛЗО АНДЫЙ БОЛУП ЈАТ.** Онызы мындый аайлу болор: общество взаимопомощь алдынаг бойы аштын тээрмэнин тургузып, члендерининг-лэ ажын тээрмэлэп туру ол эмэээ башка кандый тэрэ эдэр заводуна; база бойынын-ла члендеринэ иштэп турган болзо, ондый тээрмэн болзын завод-то түнгэй болзын, кандый-да налог-ээштэг айрылып, оны төлөөр учуры јок. Јэ ол тээрмэнгэ-бэ заводко-бо, бойынын члендерининг башка, кэдэртин өскө крестьяндар аш тээрмэлэп, заводко тэрэ этирэргэ бэргэлэп турган болзо, ол заводтор база кооперацияларга түнгэйлэжин, налог төлөөр болуп јадылар, ологго „кооператив кэрэгиндэ налогтын јэнгилтэзи“ дэл законын айтканы кэлижээр. Бу закон-ло ондый иштээр заводтор. государственной налогтын кэзигининг айрылып јадылар, ондый налог государственной промышленной налог дэл болор; бу ок налоггон, малдын заводы, сүттинг, куш азлары, огородтын, агаш өскүрип онон јийлэк аларынын, адару тударынын, база укту мал тудар завод, кандый машина алып тудар јэрлэр, үрэн аруулар пункттар, ононда башка оо түнгэй кандый-ла нэмэлэрдэг промышленной на-

лог албай јат. Кэзик заводтор государственный налогтон срангай айрылып болбос-то болзо, јә оның төлөмирин эмэч јэгил төлөп јадылар. Государственный налогтор төлөп турган заводтор, јэрин төлөөр налогтон айрылып јадылар, база аренд учун төлөөр акчаны бэрбэс учурлу, бу акча дэзэ јэринэ тура калат, мының кэрэгиндэ общество взаимопомощь Облисполком алдына сурак эдип оның бужуун угар кэрэк.

Обществонның колына бэргэн акча болзын аш болзын, комитет оны тутпас кэрэкэ тудар учуры јоғ, общество взаимопомощьтың мундый кэрэктэринэ тудар дэп закон оны бужуулап айдын јадыры. Крестьянский общество взаимопомощьтордың акказы-ла ажы, нэгэ чыкты, кандый кэрэккэ баады дэп бужуулап көрөтөни оноң јаан комитет взаимопомощь (Областың) көрөр, база сельский советарла Аймактың Исполнительный комитеттары көрөр учурлу.

Јә общественның акказы оның ажын, бэрэр чыгар јэргэ бэрбэй, өскө кэрэги јок јэргэ туткан болзо, оны кылынган кижилэр буруладып, јамыркап кэрэкти тэскэри эткэн учун јаргаа кирэлэр.

ОБЩЕСТВОННЫҢ КЭРЭГИН БАШКАРААРЫ.

Закон общество взаимопомощьторго база јаан права бэргэн дэп, бис бу бичикэ, база айткан эдибис, ол кандый права дэгэжин, общество бойының куунилэ јөөжө ээш јуур, кандый-ла договор јөп эдэр, мунызын общество взаимопомощь бойының ижи јолына идэлү болзын дэп кичээп туру, кажы бир кэрэк тужунда, общество взаимопомощь суд алдына комыдал бэрэр, ол эмээ буруулу каруун айдар.

Мынанг башка общество взаимопомощьтың күнун сайын эдэр ижи-дэ көп болуп јат, общественның члендерининг бир кандый сурактары бар, јөп угары бар, ондый иш сүрэкэй ајкту, бужуулап туруп капшай эдэр кэрэк, оо тазыканы үүрэнгэни билэри кэрэктү болуп јат.

Бу куучын дэгиндэ јартын айдат, ол общество взаимопомощь кэрэгин башкаратаны сүрэкэй ајкту нэмэ дэп, оо турган органдар оның јүзүн јуур ижин иштэп, кэрэгин тутатпай, чэк башкаргадый болзын дэп.

Ондый органдар бу болор: общественның члендерининг собраниезы-ла, база общественның комитетды болорлор.

Обществонның члендерининг јууны (аймакта уполномочийлардың јууны, оның куучыны база болор), КОВ-тын кэрэгин башкарар, оның бажын билэр јаан органы болуп јат, муның учун бир кандый јаан суру кэрэктэрди, јуун башкарып аайлар.

Анайтканда общественнын жууны, кандый-ла кирилтэ чыгым акчанын бодолын тургузып, общество нэни иштээр дэп онын планын айдып, комитеттын айдар чоды-ла докладын бужуулап, ревизионный комиссиянын јоптоткөжин јарадар; база общественнын кэрэгин башкарар правления тудар комитеттэр-лэ ревизионный комиссиялар, кандый јаан жуунга, конференцияга, јоп эдэр жуундарга база аймак жуунына уполномочий представитель кижилэрин чыгарып јат; советтын, јоннын, кооперативтын иштээринэ, кандидат кижилэрди көстөп тудар. Онөг ары общественнын жууны комитеттын кэрэгинэ турар јамылулардын алар јалын шинэжилэп аайлап тургузып салар, бичик-билик билэр јалду кижилэр кэрэк болзо, ологго бэрэр јалдын баазын база тургузып салар; кандый бир кэрэктүбалу јөбжө бар болзо оны алар дэп догөвөр бичик эдип јөптөжөөр, төлүгэ акча-сакча аларын јарадар, болуш алгадый улусты аайлап, оморды озолу сонду эдип бөлүүр, болушты канайда бэрэрин база ишигжилэп салар; обществоо член болуп киргэн кижилэрдэг членын иай акчаларын канча крэлу канайда аларын бужуулар; общественнын жууны, база комитеткэ ревизионный комиссияга омордын бир кажы членына-дэ комыдал бар болзо, оны аайлап көрүп үзэр, база ол члендэрдиг бир бирүүзи тэскэ-эри эткэни бар болзо, онын кару айдары кандый дэп көрөр; общественнын јарабай турган члендэрин чыгарар, база общественнын ижи токтоп јат дэп јонын кэрэктэрин бужуулап көрүп салар.

Јоннын жуунын, онын исполнительный органы болгон —комитет, үч айда бир катап жууп; онойдо жуулып турган жуунды ээчи-тээчи болор жуун (очередный) дэп айдар. Аразында бир кандый јаан кэрэк болуп барганда, јонды кэнэтэин жуур, ондый жуунды түргэн (чрезвычайный или внеочередный) эдэр жуун дийр.

Ол андый түргэн эдэр жуундары комитеттын тургускан башка постановление бичигинег ары болор, ол эмээ ондый жуун кэрэк дэп ревизионная комиссия (мунын кэрэги онон ары болор) суарар, база бастра общественнын члендэринин дөрт үлүүдиг бир үлүү, јаан жуун кэрэк дэп заявление бичик бөргөдый болзо жууп јат.

Анайткажын, общество взаимопомощьтын члендэры болгон улустын, бастра тоозынын дөрт үлүүдиг бир үлүүзи жуунга бир кандый сурак сөс айткажын, омор комитеткэ озо заявление бичик кидирип јадылар, айдарда комитет омордын сөзин угуп, жуун этпеинчэ болбой јат,

Өног башка общественнын жууны сельский советкэ кэрэктү болзо, ол оны база жуудырып јат, крестьянский комитет общество взаимопомощь база-да жуудырап учурлу.

Обществоннын жуунына, бастра члендэринин кабор

тозы жуулза, ол жуун јарап, оны баштаарга кэлижип јат. Экинчи жуунды нэниг учун эдэр дээз, баштанкы жуунга улус тоозы кэлишпэй калган учун катап жуун јат, эмди бу экинчи жуунга канча-да кижип кэлгэн болзо, онызы кэм јок кэрэгин иштээргэ баштаар.

Обществоннынг жууны кэрэгин тыртык эдэлэ, постановление тэскээри тургускан болзо, онынг кэрэгиндэ комыдалды, аймактынг КОВ-ка бэрэр,

Кандый бир О-во взаимопомощьтордынг члендэри 1000 кижидэнг ажыра болзо, онынг кэрэгиндэ жуун башка постановление тургузып јат, ол постановлениедэ жуунынг ордына уполномочий кижилэрдиг жууны болор дэп, постановлениены аймактынг комитет взаимопомощька бэрип оо јарадаар. Уполномочий кижилэр бир јылга тудулар учурлу.

Уполномочийлардынг собрание жуунын, аймактынг исполнительный комитеды жуудылар, база онон јан крестьянский КОВ жуудырып јат.

Эмди ол общество взаимопомощьтордынг жуунына, кун-лэ эдэр сурак сөстөрдип, база жуун кажы кун кажы часта болорго туру дэп, бастра члендэрдип, сельский советты, аймактынг комитедын, законнынг јакылтазынча кандый-да болзо жуунанг озо ажындра эки кун јарлаар кэрэк. Мынайда эдэри база бужуу нэмэ болуп јат. Аразында јоннынг андый жууны болгондо, бир кандый јан кижип адыркаар кэрэк бар болуп барат, оны јангыс член кижилэр шүүжэр эмэс, јэ бастра јон улус эткэдый кэрэк болуп јат, ондый кэрэктэр бу: јангы школ тургузарга, ол эмээ эскизин јангыртаарга, јонго кэрэктү дэгин завод кэрэги-бэ, айла база башка бир кандый тузалу нэмэ кэрэк болуп јатпа, айдарда ондый кэрэктэрдип жуун бүдүргэлэктэнг озо, кэм-дээ кижип болзо сананып, боиы бойлоры-ла онынг аайын шүүжип алала, кийндэ јоннынг жуунына бойыннынг јобин айткэдый болзын дэп.

Муны кэмдээ болзо ундубазын: јоннынг жуунында тургускан постановлениезы, бастра общественнынг члендэринэ тоомчылу болуп јат, ол члендэр жуунда турды-ба, айла турбадылар ба, онызы ушкуш түнгэй јангыс, мунынг учун жуунынг тургускан јакылтазынан бир-дэ кижип кыйып болбос.

Куучынга оны мунайда кэлиштирип айдар: общественнынг члендэри жуунда, школдынг изба-читальнянынг, ол эмээ пыштак эдэр, сарју иштээр завод тургузаар дэп сурак кэрэктэр куучындаштылар. Айдарда эмди ол завод тургузаарба, айла школ-ло изба-читальня кэрэктү болуп турба, онынг кэрэгин јон улус шүүжип, бойыннынг кучи-лэ заводко, ол эмээ школго агаш тартар дэп јонго агаш дләштирип, айса изба-читальня кэрэктү болзо, оо акча

јуур дэп постановление тургузып јат. Эмди бу кэрэктэр учун, екчанынг јуужы болзын, агаштынг тартары болзын, онызынаг общественнынг бир-дэ члены куру калбай акчазын төлөп агажын тартар урулу, јуунда бу кэрэктэрды аайлар тужунда, ол членләрдинг турганы-ла турбагандары тўнгэй јагыс постановлениенинг тургусканынча иштээр.

Аймактын КОВ-торы бойларынынг ижин уполномочийлардынг јууны ажыра башкарып јадылар, бу уполномочийлар аймактынг районындагы сельский крестьянский общество взаимопомощьтордынг чыгартылу болор.

Аймактынг крестьянский общество взаимопомощьтордыгижи јолын башкараы, база ол сельский общество взаимопомощьтор кэрэгинэ тургускан, правилаы-ла постановлениезы-ла иштээр кэрэк.

Мнуы база ундубас кэрэк: кэзик јэрләрди районировать эткэни бар, айдарда ондый јэрләрди районировать эткэни бар, айдарда ондый јэрлэргэ база аймак-ла волость комитет взаимопомощьтынг ордына, районный комитет общество взаимопомощьтор болуп јат, булардынг праваы база аймак-ла волость комитет взаимопомощьторло тўнгэй јагыс правалу болып јадалар.

КОВ-ТЫНГ ИШТЭЭР ИЖИ НЭ БОЛОР.

Сельский ККОВ нэ дэвэ, общественнынг кэрэгин башкарап исполнительный органы дэп болор, ол колломитетты общественнынг члендэры јуунында бир јылга тудуп јадылар. Комитеттынг члендэры уч кижиде болор, олорго база эки кандидат тудулар комитеттынг иштээр районы элбэк бололо ижи көп болуп барза, члендэрининг тоозы јети кижээ јэдэр.

Комитеттынг члендэри, бойлары ортозынаг јамылулар тудулар: председателын, онынг ордына заместитель кижизин, база секретарь качызын, булар кандый-ла эдэр кэрэктэрин иштээр ижин бойлары үлэжип алар.

Общественнынг комитетды ижин тэскээри булгап јаман иштээр болзо, јаргы алдына бурууладып каруун айдар, комитеттынг члендэри каруу сөзин ончозы јаныс туруп айдар, јэ общественнынг јууны бир кандый кэрэккети јагыс членгэ јакыбай, бастра комитеткэ јакыган болзо ондый болуп јат.

Комитетынг члендэри болгон кижиләрдинг ижи учун јалын закон тургускан јок, јэ ол јалды общественнынг јууны бойы көрүп аайлар, ижининг көрө канча крэлү јал бээр дэп.

Бойынынг кандый ижи кэрэгиндэ, комитет алдынаг заседание эдип јат, ондый заседаниелэр кандый-да болзо эки неделенинг ортозында бир катап болуп турар кэрэк.

Комитетка база тыгыс болуп, оо болушкадый болзын дэп члендэрдэг комиссиялар тудуп-жадылар, бу комиссиялардын эдэр кэрэгин иштээр ижин каруу сөзүн айдар, комитеттын члендэриниг кижилэр туруп кэрэгин башкарап:

КОВ-тыг кандый-ла ижин хозяйствозын нэ-лэ кэрэктэрин комитет башкарып јат; КОВ-тыг онын члендэринэ кандый-ла тудунар кабынар кэрэктү нэмэлэрдн шыйдып алып, садып, ол эмэээ эттирип алып, алгандарын корып чэбэрлэп, база јонног кандый-ла аш ээш јуужын јууп, члендэриниг паевой акчаларын алып, оны корып, төлүгэ алганы бар болзо оны ойто јандырып ондо башка кандый-ла ижин бажкарып јат; КОВ адынап, јоннын јууны јараткан болзо, кандый-кандый кэрэккэ договор эдип төлүгэ акча-сакча алып, ол договорло јакыган кэрэктэр бүтсин дэп оны ајыктап көрүп, јууныг айтканынча КОВ ижин иштээргэ кижилэр јалдап алып јат; база КОВ-тыг канцеляриезынын кандый-ла бичиктэрин башкарып, чот кэрэгин аайлап, база јон алдынап јаргаа сурагын каруун айдып јат; комитет база кирилтэ чыгымнын тоо бичигин јазар, чоттыг, ижиниг, планнын докладын, КОВ-тыг јуунына айдар, база сельский советкэ, аймакисполкомго оной јаан областной комитет взаимопомощька (собеска) кандый-ла эткэн ижиниг, эдэргэ турганынын докладтарын айдарга чийп јазап јат; общественнын члендэрин бир кандый тузалу кэрэктэргэ артель эдэргэ јобжозин строховать эдэр кэрэгиндэ коллектив эдип, оморды бириктирэргэ, кооперировать эдэрин кичээп јат; комитет база јоннын кыразына, јоннын бойына үлээр аштыг үрэнин јууп бэлэтээр, јоннын өмөлө салар кыразын иштэдэрин кичээр, общественнын члендэринэ база учреждениелэринэ иш-лэ болуजारын кичээп јат; комитет база јоннын јуунын, комиссиялардын собраниеларын јуудырып јат.

Республиканыг Правительствозы 24 майда 1926 жылда закон чыгарган „крестьянский общество взаимопомощьтордын чыгымга акча тудар кэрэги“ дэп, онызы мындый аайлу болор: крестьянский общество взаимопомощьторго бастра бир жылга чыгара кирилтэ акчадал, сельский-лэ аймактын комитеттэринэ, чыгымга (члендэриниг јалы, канцелярский чыгым, база кандый хозяйствс кэрэгиниг чыгымы) кандый-да болзо он проценттаг ашпазын дэп туру.

Правительствонинг бу тургускан постановлениезы томчылу болзын дэп оны ајыктап көрүп турзын дэп сельский советэргэ, аймакисполкомдорго, база бириккэн крестьянский обществолордын взаимопомощьторына јакып салган. Крестьянский общество взаимопомощь комитеттын члендэри организационный кэрэккэ (члендэр јалы, хозяйственный чычым, канцелярияга тудар чыгым) тургускан

баазынан ажыра чыгым эдэр болзо, онын кэрэгиндэ комитеттын члендэри бурууладып, Уголовный Кодекстын 105, 106 статьялары-ла каруун айтыртар.

Комитет јоннын кандый-ла тургускан јакылтазын иштээр органы болуп јат, комитет общественнын адынан кандый кэрэккэ кандый нэмээ представителы болуп јат, мунын кэрэгиндэ закон база башка билдирткэдий сөс айтпай туру.

Јоннын јууныла шүүп туткан общественнын комитетди, үч айдын бажында бир јагыс, јоннын јууны алдына иштэгэн кижинин чодын айдар, ондый-ок ижинин докладын, бойынаг јаан болгон крестьянский комитет общество взаимопомощьтын алдына база айдар.

Јуунын јобинчэ общественнын комитеды канцелярия кэрэгин бужууларга, онын ижин јакшы башкаргадый секретарь кижини комитеткэ алар, база нэмээ ээш билгэдий специалист (нэмээ үүрэнгэн кижини, ол эмээ бир кандый ус кижини) кижини алар-ок; бу нэ нэмээ, үүрэнгэн специалист ус кижилэр, айса болзо бир тушта, общество взаимопомощь завод ээш эдэр дэп табар, айдарда ондый кэрэккэ билгэдий специалист кижини кэрэк болор-бо дэп айдып јат. Јэ андый-да болзо бир правило бар, ол не правило дээ, комитеттын нэлэ бичик-билигин чийэрин оны јазарын, сельский советтардын-ла аймакисполнительный комитеттердинг служащий качылары чийп иштэп јадылар.

КОВ-тын ижинэнг чөрчөк-ээш табылза, онын комыдалын ревизионный комиссияга бэрэр, ол эмээ ревизионный комиссия ажыра јоннын јуунына бэрип јат.

Комитеттын заседаниезы болгодый болзо, оо комитет члендеринэнг үч члүүдинг эки үлүүзи ($\frac{2}{3}$) кэлгэн болзо, заседаниены баштаарга јараар. Комитеттын кандый-ла заседаниезында, кайсада болзо члендеринэнг үч кижилдэг төмөн болбозын, ондо председатель кижини кожо турар, ол эмээ онын ордына заместитель кижини туруп јат. Комитеттын члендэри јок болгожын, айдарда олардын ордына кандидаттар отуруп, сости кэрэкти база түнгэй айдып бүдүрип јадылар.

Комитеттын ижини јолы кэрэгин, база бүдүрип аайлар тужунда, кол көдүрип кижини тоозынын јобинчэ бүдүрэр.

КОВ-тор бу тоолоп айткан ижинэнг башка, јаткан јурттын албатызына общество взаимопомощьтын идэзи онын јонго тузалуун куучындап јарлап турар кэрэк. база деревнэлэрдинг өзөктөрдиг јоктуларын оо бириктирип, база орто јаткандарды общество взаимопомощьторго киригээр дэп кичээр кэрэк.

Комитет ижинин кандый чот ээш эдэр кэрэктинг аайын, онын форма бичигин центральный крестьянский ко-

митет общественной взаимопомощь айдыл жазап бэрип јат (5 сентября 1925 инструкцияны көр).

ОБЩЕСТВОННЫҢ ИЖИН ЧОТООРЫ, ОНЫҢ ИШ-ТЭГЭН КЭРЭКТЭРИН ШИНҖИЛЭП КӨРӨРИ.

Общество взаимопомощь, база бир кандый башка учреждениелэ тўнғэй болуп јат, анайтканда оның ижи јолын эткэн кэрэктэрин, база комитет, јонның акчазын нэгэ чыгарганын бастра шинҖилэп чоттоп көрөр учурлу. Комитеттың ол андый кэрэктэрин бужуулап чоттойгон нэмэ, ревизионная комиссия дэп болор, бу ревизионная комиссияны общество взаимопомощьтың јаан јууны шўўп тудар,— аймакта дэзэ уполномочийлардың јууны тудуп јат, ревизионный комиссияга обществоводон ўч кижини член эдип, эки кижини олордың кандидатды эдип тудар, булар ончозы бир јылга турар учурлу. Ревизионный комиссияның эдэр ижи мындый: ўч ай болгон сайын, комитет КОВ-тың ижин көрөр, хозяйствозында нэни эдип бўдўрди, акча-ла ажыла кандый чыгым эткэн дэп, ревкомиссия база комитеттың қолында турган завдторын, оноң-до башка нэмэлэрин көрўп чотко кожо кийдирэр; ревизионная комиссия комитетты чоттор болзо ўчўнчи айдың учы јаар чот эдип јат, чотоп божогон кийндэ, чодының аайын, јонның јуунына комитет ижиниң докладын айдар тужунда, ээчий бойының докладын айдар учурлу; јылдың палганчы ўч айдың докладын айдай тужунда, ол доклад бир јылда чыгара чодының айдар докладына кэлижип јат, бу докладтың кийниндэ, оо туш комитет взаимопомощьтың члендэрин сэлиир туду јуундар болуп јат.

Аразында ревизионная комиссия чот эдип комитет ижиниң аайын көрўин дэгэжин, ол оны кажыда бўйдэ этсэ кэм јок, онызы ревкомиссияның боиында; эмди ревизионная комиссия комитеттың ижин чотоп шинҖилэп көрди, ол иштэп бир кандый јеткэни јетпэзи бар-ба, кирилтэ чыгым чийп турган книгэзиндэ нэ јакшы нэ јаман бар, оноң-до башка нэлэ кэрэктиң аайы кандый болуп туру дэп, ревизионная комиссия јонның јуунына, ол эмэзэ уполномочийлардың јуунына көргўнин тапканын доклад эдип айдар.

Ревизионная комиссия бойы алдынап ижин иштээр канцеляриязы јок болуп јат, оның иштэгэн ижин чийп јазары сельсоветтың кижилэри болор, ол эмэзэ комитеттэ кижи бар болзо ол чийэр, аразында ревизионный комиссияның члендэри бойлорыда чийп иштэп јат.

Ревизионная комиссия ижин иштэбэй, кэрэгин кичээ-мэли јок этсэ, ол эмэзэ члендэриниң бирўўзи кэрэгин тыртык этти-бэ, айла бастра ревизионная комиссия тэскэ-

эри иштэган болзо, КОВ-тын бастра члендэрининг жууны оморды кэрэгинэнг чыгарып ят. Бу чыккан кижилэрдинг ордына омордыг кандидаттары турар-ба, ол эмээ КОВ-тын члендэри узатбай жуун эдип, ревизионная комиссиянын члендэрин жагыртып тудуп ят.

Ревизионная комиссия бастра бойы, ол эмээ бир кандый члени кэрэгин законго ярабагадый каршу этсэ, онынг кэрэгиндэ, база јоннын кэрэгинэ турган јамылуларга тунгэй болуп, јаргы алдына бурууладыл каруун айтырып ят.

Бу ревизионный комиссиялардаг башка, общество взаимопомощьтынг кэрэктэрин чоттоп, шинжилеп, база көрөри, оног јаан Крестьянский общество взаимопомощьтынг комитеды-ла, база рабоче-крестьянский инспекция коргүлөп јадылар.

КРЕСТЬЯНСКИЙ ОБЩЕСТВО ВЗАИМОПОМОЩЬТАР- ДЫГ БИРИГИП ЈУУНДАР ЭДЭРИ.

Эмди бир кәрдибис, ол взаимопомощь обществолордыг эдэр кэрэги иштээр ижи јүзүн-лэ јуур болуптыр.

Омордыг кэрэктэри капшаай бэлэн бүткэдий болзын дөп, онынг учун уездный, губернский, областной, краевой, центральный крестьянский комитет общество взаимопомощьтор болуп ят.

Бу комитеттәрди база јон улус, жуун эдип шууп тудуп ят, **олордын ижи, иш-тоско чыдап болбасторгп болуп эдип турган** социальный обеспечения (Собес) дөп, органдарла бир аай жагыс болуч омордон болушка акча алала, оо үзэри кэрэкти канайып башкарып иштээр дөп јобин угадылар, Комитеттәрдинг иштээр чжин, иштээр јэрининг аайын, омордыг правазын, Социальный Обеспечениеныг Народный Комиссарияды айдып бэрэт (5 сент. 1925 јылда КОВ-тор кэрэгиндэ тургускан Положениеныг инструкциязы)

Эмди бу КОВ-дыг ижи јолдоры жагыс аай болуп, бойы бойлорына јуук болглозындар дөп, онынг учун закон оморды организоваться эттирэгэ уездный, окружный, губернский, областной, краевой, калганчызында все-росийский жуундар, ол эмээ крестьянский общество взаимопомощьтордыг конференциязын эттирип ят.

Јуунда, конференция болорын, база делегаттардыг собраниялары болорын, Наркомсобестынг чыгартылу правилазы-ла болуп турар.

Јагы башталып турган КОВ-тордыг кэрэгин, социальный обеспечениянынг органдары регистрировать эдип ят.

ОБЩЕСТВАНЫҢ КЭРЭГИ БОЖОП, ОНЫҢ ИЖИН ТОНТОДОРЫ.

КОВ-тордын ижин јолын нэ кэрэгин срагай бэктэп токтодып салары, эки башка болуп јат: оны Совет Башкаруу Наркомсобес ажыра токтодып салар, база общественнын члендэри јуун эдип токтодор. Бу комитет взаимопомощь кэрэгин государство Наркомсобес ажыра нэнин учун токтодып туру дээ, онызы мындый: КОВ-тын кэрэгиндэ тургускан „Положение об обществах взаимопомощи“ дэп закон бар, јэ общдство взаимопомощь ол Положениеның айтчанынча кэрэгин башкарбай оны тообой, срагай тэскээри јол-лы иштэп барган болзо, оны государство бэктэп, ижинэн токтодып јат.

Общественнын члендэри комитет взаимопомощь кэрэгин токтодоин дэгэжин, бир кандый чөрчөктү тэскээри болуп туруба, јэ онызы общество члендэринин бойлорыннын күүниндэ болуп јат.

КОВ-тын кэрэгин срагай токтодып салар кэрэк дэп, общественнын члендэринин јуунында, член улустын тоозы кайсада уч үлүүдин эки үлүүнин јөби кэрэк, онын кийиндэ база эки јуун эдэр кэрэк, бу уч јуунын ортолоры эки недэлэдэн болор, уч јуунга учтин эки үлүүзи јэңер болзо, ол-ло тушта общество, взаимопощтын кэрэги токтоор.

Комитет кэрэгин кандыйда болзо, общественнын члендэри јуун эдип постановление тургускан кийндэ бир ай болгон соондо кэрэги срагай токтоор. Комитет взаимопомощь токтогон кийндэ, онын кандый-ла јөбөжөзи, акчазы бар болзо, алымы бар бололо оны төлөгөн кийндэ, бастра арткан јөбөжөилэ акчазы, оноң јаан турган крестьянский комитет общественный взаимопомощьтын колына табыжар.

АЙМАКИСПОЛКОМО ОБЩЕСТВО ВЗАИМОПОМОЩЬ ОРТОЛОРЫНЫҢ ЈУРҰМИ (ЈӨБИ)

Аймакисполком башкаруу кэрэгинин органы болуп јат, оны бойыннын районуна јаңы јурүмди төзөп бүдүрзин дэп јакыган, мынын учун, ол комитет общество взаимопомощьтордын ижинэ болужып идэзин бэрэр кэрэк,

Общество взаимопощь дээ јоннын организациязы болуп јат, анайтканда ол аймакисполком колына турбай, оноң башка болуп јат; аймакисполком оо болужып-та турза, јэ онын кэрэгинэ ижинэ кадашпас. Общество взаимопощьтын ајаарып кичээп турган кэрэги, алдынан јадып хозяйство ижин тыгыдаары болуп јат, айдарда аймакисполком бир кандый завод, мастерской, тээрмэн болзын,

онон-до башка нэлэ хозыяйство кэрэгинэ туза бэргэдий нэмэлэрди арендка бэргэдий болзо, өскө јэргэ бэрбэй, общество взаимопомощька бэрэр кэрэк.

Озо баштап аймакисполком, общество взаимопомощьтордын иштээр јэрлэри јок болзо, башка учасгка јэр бэрэр кэрэк.

Общество взаимопомощьтын комиттери, кандый-ла иштээр ижин, аймакисполкомдордын иштээргэ тургускан хозыяйственный планыла бир түңей јагыс болор кэрэк, аймакисполкомдор дээ комитет взаимопомощьтордог иштэп турган ижиниң докладын каа-јаа сурап угуп турар, бойының ижин база комитет взаимопомощьтын ижилэ јагыс түңэй план-ла иштэлип турзын дәп кичээр.

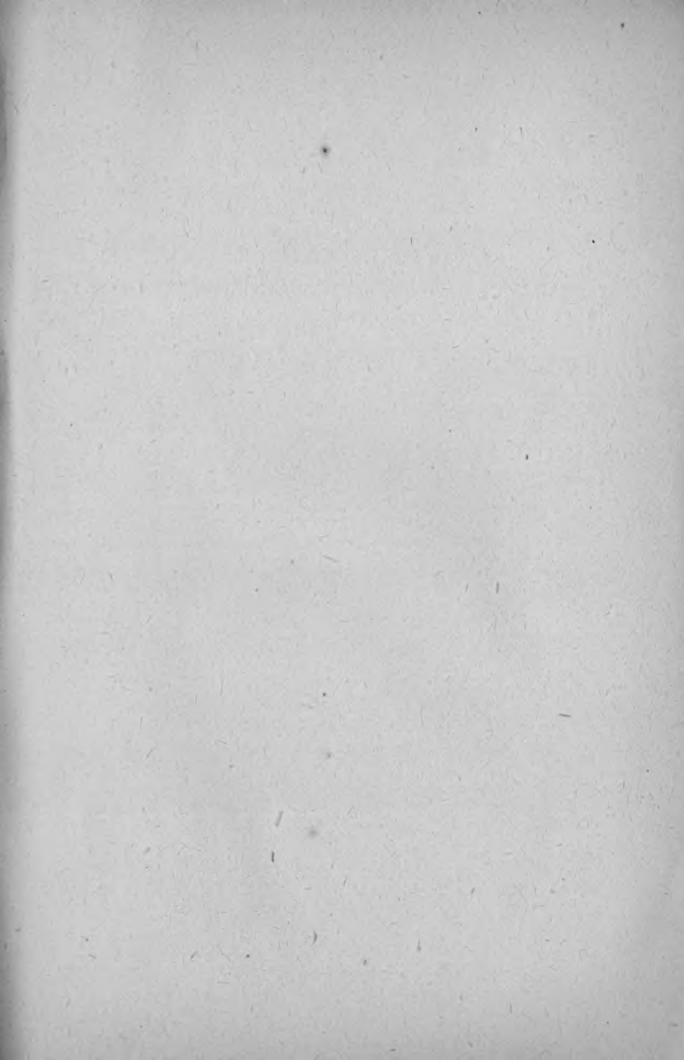
Общество взаимопомощь аймакисполкомның идэзилэ тынданып, олор экүүдин кандый кэрэги иштээр ижи јагыс јол-ло барар болзо, общество взаимопомощьтор деревне јэрлэрдинг јоктуларының организациязы бололо, оо јакыган ишти ол бужуулап туруп билип иштээр болзо, јагы јайым јүрүмниң јадыжын, ол сүрэкэй тың ичкэрилэдэр эди.

1926 јылда июнь айда, IV Всероссийский общество взаимопомощьтордын јуунында база шинжилэп көрөр болзо, общество взаимопомощьтордын эткэни көп болуптыр, јэ срагай уур катту, иштээри мынан ары болуп јат. Эски јүрүмнэн бискэ энчээ јада калганы— тилэнип базары, нэмэ билбэс караңуиды, айдарда бу мындый мал ушкуш јүрүмди јок эдэр кэрэгиндэ, бискэ омок-сэрдэк сагышту болорго кэрэк, нэдэж-дэ јалтанбас идэлү күч болор кэрэк.

Кол күчи-лэ јаткан кара албатыны капиталистар-ла помещиктар колынни айрып аларга көп тартыш болды, онон ары кол күчи-лэ јаткандардын јэңүү болуп. советтардын Республиказы, косколып чучраган хозыяйствазын база-да өрө көдүрип тыгыдып аларда, оо түңэй болуп общество взаимопомощьтор, нэдэж-дэ тутурбай, ижи јо-лын учына јэтрэ јакшы иштэп чыгарлар.

Бичиктэги куучындардын учуры.

- 1 Комитет взаимопомощь кайдан башталды, ол нэнин учун кэрэк болуп јат.
- 2 Крестьянский общество взаимопомощьты ка- найда баштаар.
- 3 Общество взаимопомощьтын правазы (күүни).
- 4 Крестьянский общество взаимопомощь нэни эдэр учурлу.
- 5 Общество взаимопомощь члендеринэ кандый болуш эдэр.
- 6 Общество взаимопомощьторго кэмдэр турар, олоордын иштээр ижи-лэ правазы.
- 7 Обществонунг акча аргазы.
- 8 Обществонунг кэрэгин башкарары.
- 9 КОВ-тын иштээр ижи нэ болор.
- 10 Обществоннын ижин чоттооры, онын иштэгэн кэрэктэрин шинжилэп көрөөри.
- 11 Крестьянский общество взаимопомощьтордын биригип јуун эдэри.
- 12 Обществоннын кэрэги божоп, онын ижин то- кторды.
- 13 Аймакисполкомло общество взаимопомощь ортолорынын јүрүми (јөби).

Ойрот.

3-423

Издательско-Типографск.
Объединение
„Ойратский Край“